

מנחה לאסקלפיוס: סודו של הענק היחפן מקיסריה

בכניסה הדרומית לגן הלאומי קיסריה מוצגים כמה פסלים עתיקים, וביניהם בולטת כף רגל ענקית, מחוטבת היטב, תוך הקפדה מרשימה על תווי העקב, האצבעות, הציפורניים ואפילו כלי הדם.

פסל כף הרגל, הגן הלאומי קיסריה. צילום: שרית בכר, אתר פיקיוויקי

למי שייכת כף הרגל הזו? של מי הדמות החסרה, והאם נוכל לדמיין את מלוא גובהו של הפסל, לו שרדה במלואה?

לפני שנענה לשאלה, נחזור לירושלים. במזרח העיר העתיקה, ליד שער האריות, נמצאת כנסיית סנטה אנה, המוחזקת בידי מסדר הנזירים הצרפתים 'האבות הלבנים'. הם חפרו בחצר הכנסייה מאז שנת 1862 ומצאו שרידים ארכאולוגיים מרשימים של בריכות אגירה גדולות, המכונות בריכות בית חסדא, או בריכות הצאן. הבריכות תוארכו לתקופת הבית השני, אך יש הסוברים שזמן קדום יותר. המסורת הנוצרית קידשה את הבריכות, משום שקשרה להן את סיפור טבילתו וריפוי של איש משותק בידי ישו (יוחנן ה', 4-2).

תחת שרידי כנסייה ביזנטית גדולה שחשפו 'האבות הלבנים' במקום (כנסיית הצאן, או פְּרֹבֶּטִיקָה), נמצאו שרידיו של מקדש לאליל הרפואה אֶסְקֶלְפִּיוס-סְרַפִּיס (השם הראשון – אליל הרפואה היווני-רומי, והשני – אליל מזרחי שייחסו לו סגולות מרפא), מן התקופה שבה הייתה ירושלים עיר רומית פגאנית – איליה קפיטולינה. ראשיתו של פולחן אסקלפיוס בתרבות ההלניסטית, ובהיעדר ידע רפואי הוא נפוץ

מאוד ואומץ גם עלי ידי הרומאים. באתר נמצאו שרידים של מתקני רחצה, בריכות קטנות ומערכות ניקוז. החולים שבאו למקום שהו במתקני המים, והאמינו שבכך יימצאו למדווייהם מזור.

פיסלון רומי שנתגלה באזור בריכות הצאן, הקשור כפי הנראה בפולחן אסקלפיוס (ד' בהט, אטלס כרטא הגדול לתולדות ירושלים, ירושלים 1989, עמ' 61).

בחפירות המקדש הרומי בירושלים נמצאה תבנית רגל עשויה שיש, השמורה כיום במוזאון הלובר בפריז. על האבן נחרת: "פומפיאה לוקיליה הקריבה".

העתק תבנית הרגל שנמצאה בבית חסדא (ז' וילנאי, אריאל אנציקלופדיה לידיעת ארץ ישראל, א, תל אביב תשמ"ו, עמ' 728).

מי את פומפיה לוקיליה? כנראה ירושלמית רומאית שהעדיפה לפנות אל אסקלפיוס במקום אל קופת החולים שלה. ומה היא "הקריבה"? נפנה אל המשנה, שנערכה באותה תקופה, הדנה בשאלה האם מותר ליהנות מחפצים המשמשים לעבודה זרה:

המוצא שברי צלמים, הרי אלו מותרים. מצא תבנית יד או תבנית רגל, הרי אלו אסורים, מפני שכיוצא בהן נעבד (משנה, עבודה זרה ג, ב).

רומאי שסבל באחד מאבריו, היה בא למקדש הרפואה של אסקלפיוס כשהוא מגיש כמנחה פסל של האיבר הפגוע. זוהי כנראה 'תבנית הרגל', שכדוגמתה נמצאה במקדש הרומי בירושלים, כמו גם ברחבי האימפריה הרומית. למשל, במקדש אסקלפיוס בפאפוס שבקפריסין נמצאו צלמיות רבות של גפיים, אוזניים ובית החזה. ככל שהמתפלל ייחל יותר לרפואה, וככל שהאמצעים הכספיים עמדו לרשותו, ה'תבנית' שהביא הייתה גדולה יותר ומושקעת יותר. זהו ההסבר לכך הרגל מקיסריה, ששימשה גם היא מנחה לאליל הרפואה. איננו יודעים מיהו החולה שכה סבל מפלטפוס או מפטרת ציפורניים, אבל יש רק לקוות שאסקלפיוס העריך את המחווה המרשימה ולא אכזב אותו...